

Кузьменко Ю. С.,
аспірант кафедри китайської, корейської та японської філології
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ «ТІЛО» У ПРОЗІ ТАНІДЗАКІ ДЖЮН'ІЧІРО

Анотація. У статті осмислюється концепт «тіло» як невід'ємна складова концепції краси, яку розробляє та реалізовує у своїй прозі японський письменник ХХ ст. Танідзакі Джюн'ічіро. Простежуються способи вияву тілесності жінки й чоловіка на матеріалі художніх творів письменника.

Ключові слова: культ краси, концепт «тіло», «внутрішня тілесність», «зовнішня тілесність», фетишизація ніг.

Постановка проблеми. Осмислення дискурсу японського естетизму неможливе без вивчення художньої прози Танідзакі Джюн'ічіро (1886–1965 рр.), у роботах якого найповніше втілились ідейні й художні принципи японської естетичної школи *тамбіха* (1908 р. – середина 1910-х рр.). Японські естети були прихильниками культу краси, гедонізму та творчої уяви. Звідси в центрі художньо-естетичних цінностей Танідзакі – культ прекрасного, а тема служіння красі є наскрізною для низки творів раннього (1910–1924 рр.), «традиційного» (1925–1955 рр.) і пізнього (1956–1965 рр.) періодів його творчості. Еротизм, мазохізм і фетишизація ніг, за допомогою яких автор вибудовує власну концепцію краси, актуалізують концепт тіла, крізь яке людина усвідомлює себе фізично і психічно, відчуває біль, пізнає насолоду, маніпулює іншими. Тобто, тіло у творах Танідзакі набуває не тільки онтологічного, а й глибокого символічного сенсу.

Темі краси у творчості письменника присвячені розвідки Т. Григор'євої, Д. Кіна, І. Львової, М. Уєди та ін. Наприклад, Т. Григор'єва зазначає, що на початку своєї письменницької кар'єри Танідзакі поклоняється «демонічній красі» (як у творі «Татування» («*Шісей*», 1910 р.)), а потім стає шанувальником «божественної краси» (наприклад, у повісті «Про смаки не сперечаються» («*Таде куумуші*», 1929 р.)) [1, с. 5]. І. Львова вважає, що тема служіння красі тісно пов'язана у творах письменника з темою чуттєвого кохання [2, с. 8]; у публікації К. Саніної, присвяченій образам демонічної краси у творчості Танідзакі, простежується мотив розкриття жіночого образу як предмета мистецтва (наприклад, у творах «Дітлахи» («*Сейнен*», 1911р.) і «Цілінь» («*Кірін*», 1910 р.) тощо) [3, с. 135]; на думку М. Уєди, жінка була для нього уособленням естетичного ідеалу [4, с. 63]. Проте поза увагою цих літературознавців залишилось питання щодо місця концепту тіла в ідейно-естетичній та образній структурі творів письменника.

У зв'язку з цим мета статті полягає в тому, щоб осмислити концепт тіла як невід'ємного елемента концепції краси Танідзакі Джюн'ічіро на матеріалі його прозових творів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення визначеної мети насамперед потрібно розкрити сутність концепції краси, яку розбудовує й реалізує Танід-

закі у своїй творчості. У ранніх оповіданнях, відзначених впливом західноєвропейського естетизму (наприклад, творів О. Уайльда (1854–1900 рр.) – образ Саломеї як фатальної жінки в однойменній п'єсі 1891 р.), письменник розробляє *концепцію демонічної краси*. Така краса ігнорує мораль, традиції й етичні питання; вона несе біль і страждання. На образному рівні концепцію втілено в образах красуні-деспота й чоловіка-мазохіста. Владними та жорстокими жінками, які маніпулюють чоловіками, є молода гейша з оповідання «Татування» (1910 р.), спокуслива Нань-цзи із «Ціліня» (1910 р.), Онуї з «Джьотаро» («*Джьотаро*», 1914 р.) тощо. Їхні антиподи – чоловіки із мазохістськими нахилами, які прагнуть служити своїй коханій, зносячи всі її знущання. Такими змальовані Джьоджі із «Любові бовдура» («*Чіджін но ай*», 1924–1925 рр.) та Сасуке з «Історії Шюнкін» («*Шюнкіншо*», 1933 р.). Твори Танідзакі 1925–1955 рр., написані в період захоплення традиційною японською культурою та літературою, відзначені розбудовою *концепції традиційної краси*. Ідеалом такої краси є аристократична, витончена й вихована жінка, служіння якій несе найвищу естетичну насолоду та задовольняє високі естетичні потреби. Її врода – продукт традиції й мистецтва. Яскравим уособленням традиційної краси є образи сестер Макіока з роману-епопеї «Дрібний сніг» («*Сасамеюкі*», 1943–1948 рр.). Іншими словами, письменник розробляє дві відмінні концепції краси, з яких перша несе біль і страждання, а друга – задоволення високих естетичних потреб. У межах обох концепцій актуалізується концепт тіла.

Функціонуючи на різних рівнях буття, людське тіло може набувати трьох іпостасей: природної, соціальної та культурної. Природне тіло трактується як біологічний феномен, соціальне тіло – як наслідок взаємодії людського організму із соціальним оточенням, культурне – як «надбудова над тілом природним і соціальним», що невід'ємна від культурних орієнтацій [5]. Результатом поєднання тіла, душі й духу вважається тілесність – «здатність свідомості існувати власним тілом», що артикулюється в думці: «Я – і є моє тіло» [6]. Тілесність має кілька вимірів: біологічне тіло людини мислиться як організм; «внутрішня тілесність» складається із сукупності тілесних відчуттів людини, почуття «самості» та відчуття «Я» – тіла в тілі; «зовнішня тілесність» передбачає розуміння тіла як символу особистісних характеристик людини, через нього людина самовиражається і сприймається іншими [6]. У жінках Танідзакі цікавить «зовнішня тілесність», крізь яку артикулюється їхня краса, а у випадку чоловіків – «внутрішня тілесність», крізь яку вони сприймають жіночу вроду. У жінок є зваблєне тіло, крізь описи, зображення відчуттів і дій якого виявляється їхня врода (як, наприклад, у випадку молодої гейші з оповідання

«Татування» (1910 р.)). Чоловіки ж позбавлені «зовнішньої тілесності»: їхня сутність оприявлюється крізь рецепцію жіночої вроди (як в оповіданні «Розповідь сліпого» («Момоку моногатарі», 1931 р.)). Якщо «зовнішня тілесність» жінки виявляється на образному рівні, «внутрішня тілесність» чоловіка простежується на наративно-му: здебільшого оповідь ведуть саме чоловіки (як у романі «Любов бовдура» («Чіджін но ай», 1924–1925 рр.), «Розповідь сліпого», «Щоденник божевільного старця» («Футен роджін но ніккі», 1961 р.) тощо).

Літературний аналіз художніх творів письменника дає змогу проілюструвати вищенаведену думку та простежити способи реалізації концепту тіла як невід'ємної складової авторської концепції краси. Характеристичною особливістю образотворення Танідзакі є відсутність чіткого портрету художнього героя. Образи не описуються, а швидше розкриваються письменником у бажаннях, діях і переживаннях. Унаслідок цього жіночі портрети доволі розмиті: автор не пропонує чіткого опису зовнішності, а окреслює силует за допомогою сталих епітетів («витончений», «вродливий», «мініатюрний») і порівнянь («наче розмиті», «нібито приховані під вуаллю»). Його героїні невеликого зросту, стрункі та зграбні, з нечіткими рисами обличчя. Так, у творі «Ашікарі» («Ашікарі», 1932 р.) портрет Ою вимальовується за допомогою порівнянь, які натякають на невловимість образу: «Обличчя Ою було наче вкрите димкою... Її очі, ніс, уста були розмиті, ніби приховані під тонкою вуаллю. Не було жодної різкої, чіткої лінії» [4, с. 175]. В «Історії Шюнкін» («Шюнкіншью», 1933 р.) Танідзакі пропонує невиразний портрет головної героїні Шюнкін – майстерної виконавиці музики на традиційних музичних інструментах *кото* й *шямісен*: «риси її обличчя, руки та ноги були надзвичайно мініатюрні та витончені», «її овальне обличчя мало класичну форму «гарбузової насінини», а ніс і дивовижні, з неповторним розрізом очі були нібито любовно виліплені пальцями скульптора», її обличчя було «вродливим, проте без будь-якої чітко вираженої індивідуальності» [7, с. 194]. Подібний схематичний опис зовнішності головної героїні простежується на сторінках роману «Любов бовдура»: «Обличчям вона (Наомі – уточнення К. Ю.) нагадувала кіноактрису Мері Пікфорд» [7, с. 315]. Тобто, жіноче обличчя у творах письменника позбавлене індивідуальності. Такий художній прийом допомагає авторові уникнути упередженої рецепції жіночого образу, нав'язаної описом зовнішності. Письменник залишає місце для лету читацької фантазії й увиразнює образ у дії.

На відміну від обличчя, ноги виписано з куди вищим рівнем деталізації й образності, як, наприклад, в оповіданні «Татування»: «Гострому погляді Сейкічі людська нога могла повідати не менше, ніж обличчя. Те, що він побачив, було істинною досконалістю. Зграбно окреслені пальчики, нігті, подібні перламутровим мушлям на узбережжі Еношіми; округлість п'яти, що нагадувала перлину; блискуча шкіра, наче омита у водах гірського потоку» [7, с. 33]. Мотив фетишизації ніг є одним із способів реалізації авторської концепції краси, за якої головне бажання поціновувача такої краси полягає в тому, щоб відчувати себе рабом під ногами вродливої жінки. Звідси ноги набувають значення виразного символу демонічної краси у прозі письменника. Одержимість жіночими но-

гами чітко простежується в оповіданні «Ніжки Фуміко» («Фуміко но аші», 1919 р.), який у плані мотиву фетишизації ніг є найяскравішим твором письменника. Саме цією частиною тіла захоплюються старий коханець Фуміко й молодий художник Ушіню, який стверджує: «Я був би безмежно щасливим, якби нога Фуміко наступила на моє обличчя» [8, с. 156].

Іноді у творах Танідзакі зустрічаються самостійні описи тіла, як у «Розповіді сліпого»: «... тіло в неї (пані О-Ічі – уточнення К. Ю.) було таке ніжне, м'яке, що навіть через тонку тканину пальці відчували щось зовсім інше, ніж під час лікування інших жінок... Я ось дожив до цього віку, довгі роки трудився та харчувався лікувальними розтираннями, через мої руки пройшла незліченна кількість молодих жінок, проте жодного разу не зустрічалося таке гнучке тіло» [7, с. 130]. Нерідко краса маніфестує себе крізь тіло в дії, що простежується на прикладі захоплення головної героїні Соноко її коханкою Міцуко в романі «Сипучий пісок» («Манджі», 1928–1931 рр.): «Мене давно приваблювала її краса..., коли вона проходила поруч, я намагалася непомітно наблизитися до неї. Міцуко завжди крокувала прямо, наче й не помічала мене; проте щойно вона проходила, усе довкола ставало яскравішим і свіжішим» [9, с. 14–15].

Іншими словами, у творах Танідзакі тіло або певні його частини (наприклад, ноги) є символом краси, а його власниці – її носіями. Їхня тілесність нерозривно пов'язана із сексуальністю, про що свідчать мотиви еротизму, наявні в описах художніх героїнь, мазохізму, покликаного передати гамму збоченої насолоди чоловіків від споглядання жіночої вроди, та фетишизації ніг. За різних обставин, взаємодіючи із красою, герої-чоловіки (татувальник Сейкічі з «Татування», хлопчик Ей із оповідання «Дітлахи» (1911 р.), Токусукі з роману «Щоденник божевільного старця» (1961 р.)) часто сприймають її своїм тілом – крізь фізичний біль і страждання. Мазохізм як вроджена риса характеру героя-чоловіка є однією з ланок, яка веде до розуміння й осягнення демонічної краси, оскільки захоплення нею може принести естетичну насолоду лише людині зі схильністю до мазохізму. Прикладами таких чоловіків є правитель Лін-гун із «Ціліня» (1910 р.), хлопчики з «Дітлахів», Джьотаро з однойменного оповідання (1914 р.), герой із «Диявола» («Акума», 1912), Цукаечі із «Ніжок Фуміко» тощо. Перетворюючись на рабів деспотичної красуні, вони задовольняють свої глибоко приховані збочені бажання. Що принизливіше їхнє становище, то щасливішими вони почувуються. Проте автор у деяких творах виводить вроджений характер мазохізму, наділяючи здатністю до нього дітей. Так, в оповіданні «Дітлахи» письменник показує схильних до мазохізму дітей, які ще не мають сексуального досвіду й отримують задоволення від знущання інших над ними, від жорстоких ігор і покарань. Танідзакі так показує, що людська натура закладена в кожному від природи, а не є набутою внаслідок накопичення життєвого досвіду. В інших творах («Татування», «Цілінь», «Диявол», «Ніжки Фуміко», «Розповідь сліпого» тощо) мазохізм трактується автором як породження демонічної краси. В оповіданні «Диявол» герой виявляє свій мазохізм, мов собака, нюхаючи носову хустину жінки, яка страждає на нежить, і отримуючи від цього надзвичайне задово-

лення. 61-річний Цукаєчі з оповідання «Ніжки Фуміко», обожнюючи ноги своєї молодій коханки, настільки прагне бути біля них, що навіть умирає від перезбудження, коли та наступає йому на чоло. Біль-задоволення, яке чоловіки пропускають через своє тіло, засвідчує їхню внутрішню тілесність, оприявлює їхні тілесні реакції й допомагає їм підтвердити своє існування в художньому просторі творів Танідзакі.

Найповніше «внутрішня тілесність» чоловіка простежується в оповіданні «Таємниця» («Хіміцу», 1911 р.), у центрі якого – тема перевтілення чоловіка в жінку. Прагнучи спробувати «більш нетрадиційний, химерний, штучний спосіб життя», оповідач полишає своє колишнє оточення й усамітнюється в монастирі. Щовечора він маскується, щоб його не впізнали, і виходить на люди. Проте одного разу він бачить вишукане жіноче кімоно в крамниці поношеного одягу та вирішує на один вечір перевтілитись у жінку: «Ідея вдягнути те крєпове кімоно з витонченим візерунком, елегантне та свіже, що красувалось у крамниці ношеного одягу (приємне відчуття, коли до мого тіла прилягає та м'яка, важка і прохолодна тканина), змусило мене здригнутися від самого передчуття» [10, с. 360]. Примірявши на себе жіночий макіяж і вбрання, герой і тілесно прагне уподібнитися жінці, про що свідчать його відчуття та переживання: «... моя плоть відчувала те, що відчуває шкіра кожної жінки» [10, с. 360], «... я відчував, нібито в моїх венах природно почала пульсувати жіноча кров, а чоловічі почуття та пози поступово зникали» [10, с. 361], «... жодна з тих жінок, які проминали повз мене у натовпі, ... навіть і не сумнівалась у тому, що я один із них» [10, с. 361] тощо. У цьому творі тіло стає матеріалом для експериментів, а чоловік маніфестує свою «внутрішню тілесність» через тілесні реакції й відчуття свого тіла.

Висновки. Літературний аналіз художніх творів Танідзакі Джун'ічіро свідчить, що концепт тіла є невід'ємною складовою авторської концепції краси. Це виявляється на образному рівні: жінки у творах письменника наділені гарним тілом, з якого деталізується якась окрема частина (наприклад, ноги), а загальний портрет залишається розмитим. Їм притаманна «зовнішня тілесність», а їхнє тіло є носієм краси. Чоловіки ж позбавлені «зовнішньої тілесності» – вони заявляють про своє існування крізь рецепцію жіночої вроди, яка часто відбувається через біль-задоволення. Унаслідок такої рецепції виявляється «внутрішня тілесність» чоловіка, а його тіло є реципієнтом краси.

Література:

1. Танідзакі Д. Мать Сигэмото / Д. Танідзакі. – М. : Наука, 1984. – 353 с.
2. Львова И. Предисловие / И. Львова // Танідзакі Д. Избранные произведения : в 2 т. – М. : Художественная литература, 1986. – Т. 1. – 1986. – С. 5–28.
3. Санина К.Г. Образы демонической красоты в произведениях Танідзакі Дзюн'итиро / К.Г. Санина // Известия Восточного института. – Владивосток : ДВФУ, 2001. – № 6. – С. 133–144.
4. Ueda M. Modern Japanese writers and the nature of literature / M. Ueda. – Stanford : Stanford University Press, 1976. – 292 p.
5. Станіславська К.І. До питання про зміст та розвиток поняття тілесності у філософсько-культурологічній парадигмі / К.І. Станіславська // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – К. : Міленіум, 2011. – С. 39–44.
6. Валенса Г.А. «Тіло» і «тілесність» у соціально-філософському контексті : термінологічні розвідки / Г.А. Валенса // Філософські проблеми гуманітарних наук : альманах. – 2010. – № 19. – С. 186–191. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11478.html>.
7. Танідзакі Д. Избранные произведения : в 2 т. / Д. Танідзакі. – М. : Художественная литература, 1986. – Т. 1. – 1986. – 543 с.
8. Tanizaki Jun'ichiro. Tanizaki Jun'ichiro-shu. – Tokyo : Kawade Shyobo Shinsha, 1969. – 456 p.
9. Tanizaki Jun'ichiro. Quicksand / Jun'ichiro Tanizaki. – New York : Vintage International, 1995. – 224 p.
10. Танідзакі Д. Таємниця / Д. Танідзакі // Японська література : хрестоматія / упоряд. І.П. Бондаренко, Ю.В. Осадча ; пер. з яп. Ю.С. Бондар. – К. : ВД Дмитра Бурого, 2012. – Т. 3 : XIX–XX ст. – 2012. – С. 352–372.

Кузьменко Ю. С. Концепт «тело» в прозе Танідзакі Дзюн'итиро

Анотація. В статті осмислюється концепт «тело» як неотъемлемая составляющая концепции красоты, которую разрабатывает и реализует в своей прозе японский писатель XX в. Танідзакі Дзюн'итиро. Прослеживаются способы проявления телесности женщины и мужчины на материале художественных произведений писателя.

Ключевые слова: культ красоты, концепт «тело», «внутренняя телесность», «внешняя телесность», фетишизация ног.

Kuzmenko I. Concept “body” in the prose of Tanizaki Jun'ichiro

Summary. The article examines the concept of body as an integral part of the conception of beauty, developed and realized by the Japanese writer of XX century Tanizaki Jun'ichiro in his prose, and ways of manifestation of female and male corporality on the example of the writer's literary works.

Key words: cult of beauty, concept “body”, “interior corporality”, “exterior corporality”, foot fetish.